

Василенко Д. В.,

Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов

МОВНІ ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ МІФОЛОГІЧНОГО ОБРАЗУ ВІЙНИ

Стаття присвячена дослідженню семантики англомовної військової лексики. У статті розглядаються питання творення та функціонування військових термінів і сленгізмів, побудованих на основі метафор, що створюють міфологічні образи війни.

Ключові слова: метафора, міфологічний образ, джерела метафоризації.

The article is devoted to the study of war metaphors in the sphere of English military vocabulary. The role of metaphors in the building of mythological images of war is revealed.

Key words: metaphor, metaphoric meaning, mythology.

Війна, організована збройна боротьба між державами, націями (народами), соціальними групами, є невід'ємною складовою історії людства. За минулі 5,5 тисяч років відбулося приблизно 14,5 тисяч великих та малих війн [1, с. 219]. XX – початок XXI століття позначилися змінами світового рівня у сферах науки і техніки. Проте цивілізаційні досягнення не сприяли зменшенню кількості збройних конфліктів, які продовжують привертати увагу багатьох науковців, зокрема, філософів, соціологів, лінгвістів [3; 6; 9].

Розуміння війни як одного з феноменів буття залежить від сприйняття людиною дійсності, змін її світоглядних уявлень на різних етапах історичного розвитку. Джерелами дискурсивного простору війни є положення, розвинуті такими відомими дослідниками природи війни, як В. Ф. Маліновський (“війна – зло”), М. Ревоне (“війна – духовна і священна справа”) і К. Клаузевиць (“війна – неминучість”) [4; 7; 8]. Філософські і соціологічні розвідки, проведені сучасними науковцями, підтверджують наявність механізмів міфологізації образів війни [6; 9], відбиття яких знаходимо і на лінгвальному рівні.

Наше дослідження присвячено вивченню мовних засобів передачі міфологічних образів війни, що досягається вирішенням таких завдань: проведенням лінгвістичного аналізу англомовних військових метафор, їх семантичних особливостей і мовних реалізацій. *Об'єктом дослідження* є військові лексичні та фразеологічні одиниці, побудовані на основі метафори. *Предмет аналізу* – семантичні процеси у сфері англомовної військової лексики. *Матеріалом дослідження* слугують військові терміни та сленгізми, зафіксовані лексикографічними джерелами – словниками військових термінів, сленгізмів, тлумачними словниками [10; 11; 13; 14].

© Василенко Д. В., 2010

У сучасній лінгвістиці метафора розглядається як засіб номінації, вербалізований спосіб мислення та спосіб створення мовної картини світу. Мовознавці акцентують увагу на розумінні метафори як форми наукової думки. У дослідженнях механізму метафоризації виокремлюються різні концепції, але всі лінгвісти відзначають той факт, що в основі метафоричного переносу є схожість екстралінгвальних понять про об’єкти дійсності. У когнітивному аспекті метафора є використанням знака однієї концептуальної сфери на позначення складника іншої [5; 6].

Новітні лінгвістичні дослідження [2; 3; 5] дозволили розкрити різні сторони метафори, зокрема, було доведено, що існує певна специфіка використання метафори в професійній лексиці, слензі. Семантичний аналіз метафор свідчить про те, що вони функціонують як когнітивні процеси, завдяки яким людина поглиблює своє уявлення про світ і створює нові гіпотези.

У військовій підмові виокремлюються метафори, пов’язані з різними соціально-символічними вимірами дискурсу війни. Вони стають засобами міфологізації образу війни та реалій, пов’язаних з нею. Дослідники сучасного міфу зазначають, що “новий міф ... створюється як конкретно-історична форма існування явища в новому часі. Міф – це те, у що людина має повірити безумовно і беззастережно, ототожнюючи себе з тим, у що вірить” [9, с. 4]. Міф формує спрямованість людської поведінки. Він виконує такі функції, як афективна (тобто впливає на почуття людини), когнітивна (дає можливість орієнтуватися у світі та жити в ньому), регулятивна (регулює поведінку в суспільстві) [9]. Характерною рисою міфологічної свідомості є приховування істини за символічними образами.

З гуманістичних позицій [7] війна ототожнюється з кровопролиттям, абсолютним злом, певною мірою, апокаліпсисом, що відбивають метафори на позначення: 1) військових дій: *dogfight* – “повітряний бій”, *bloodbath* (sl) – “різанина”, *mort themselves out* (sl) – “завдавати вогонь по своїм позиціям”, *take a dose of hot lead* (sl) – “загинути”, *suicide* (sl) – “важке, ризиковане завдання”; 2) військовослужбовців: *bullet-stopper* (sl) – “військовий, моряк”, військового супротивника: *Gangster nations* (Німеччина, Італія і Японія, – вислів, популяризований президентом Франкліном Д. Рузвельтом), *Saddam Insane* – *Саддам Хуссейн*; 3) військової техніки: *bandit* (sl) – “ворожий літак”, *suicide fleet* (sl) – “невеликі човни американського патруля в європейських водах”; 4) поранення *clicked it* (sl), *laid out* (sl), або загибелі солдат *bumped off* (sl), *hang on the wire* (sl), *knocked off* (sl), *sewed in a blanket* (sl), *used up* (sl). Такі переосмислені слова та словосполучення почали виконувати не лише функцію номінації, а й функцію експресивно-оцінної пейоративної характеристики. Дані метафоричні вирази відтворюють міфологічне бачення війни, як “лиха”, “кровопролиття”, “відчаю, ужасу, хвороби і смерті” [7].

З іншої точки зору, війна – духовна і священна справа [8]. Прибічники даної теорії вважають її необхідною складовою людської діяльності, що має своє певне значення. Героїчний образ війни створюють такі метафори, як: *lionheart = hero = warrior* – “хоробрий, безстрашний”, *brave = soldier* – “воjak”, *shield = armour* – “захист, броня”, *arena / theatre of war = battlefield* – “арена / театр військових дій / поле бою”, *die in a blaze of glory = die fighting bravely* – “загинути смертю хоробрих”, *the great unknown = death* – “смерть”, *do one's bit = serve in the military in time of war* – “виконувати свій обов'язок під час військових дій”.

Існує також тенденція порівнювати війну з ризикованою справою, яка корелює з: 1) авантюрою, пригодою: *adventure* (sl) – “війна”, *big show* (sl) – “війна”, *show* (sl) – “бій”; 2) суперечкою, змаганням: *pull rank* (sl) – “зловживати службовим становищем”, *all the way* (sl) – “мета офіцера зробити кар'єру”, *stripe-happy* (sl) – “намагання військового зробити кар'єру”; 3) спортом: *golfball* (sl) – “куля”, *war is the sport of kings* – “війна – спорт королів”, *ping-pong war* (sl) – “війна із змінним успіхом”; 4) полюванням: *cowboy-and-Indian tactics* (sl) – “близький бій”; *go out on the war-path* (sl) – “розпочинати війну”, *hunter-killer* – “субмарина, що вистежує і знищує ворожі підводні човни”, *hunter-killer satellite* – “супутник, що вистежує і знищує ворожі супутники”, *Cowboys and Cossacks* (sl) – “гра у кішки-миші” між американськими та радянськими субмаринами (вистежування та переслідування)”.

Завдяки таким метафоричним конструкціям у масову свідомість впроваджується думка про припустимість і навіть позитивність такої події, як війна. Створюється міфологічний образ війни, як захоплюючої пригоди. Невипадково у періоди активних бойових дій виникає велика кількість метафоричних евфемізмів, мета яких полягає у приховуванні та маскуванні непривабливої реальності війни. У солдатському слензі евфемізми виконують функції мітгації, пом'ягшення, спрямовані на відволікання уваги від смерті та ушкоджень. Метафоричні евфемізми позначають: 1) людські втрати: *hurtin'* (sl) – “вбитий”, *glad bag* (sl) – “мішок для перевезення тіл загиблих солдат”; 2) помилки військових: *friendly fire* – “дружній вогонь”; 3) міць зброї масового ураження: *big boy* (sl) – “важкий снаряд”, *incoming mail* (sl) – “ворожий артилерійський вогонь”; 4) агресивні військові дії: *sanitize* – “нідкорювати”.

Евфемізми відображають табуйовані теми. У зв'язку з цим виникло поняття евфемічної мови, притаманної військовому керівництву та політикам, яка під час війни у Перській затоці (1991 рік) отримала назву *gulfspeak*, і до якої належать такі лексичні одиниці, як *adventure* (war), *incident* (*explosion / terrorist attack*); *incidents* (*military disturbances*), *conflict* (*armed struggle, clash, war*), *asymmetric conflict* (*war on terrorism*).

Слід зазначити, що наприкінці ХХ – початку ХХІ століття спостерігаєть-

ся нова тенденція у висвітленні військових подій і їх учасників, назвах військових операцій, найменуванні зразків сучасної військової зброї і техніки, а саме, тенденція надавати їм нейтральні або позитивні назви, наприклад, *coalition of the willing*, *Operation Iraqi Freedom*, ракетна система *Patriot*, ракета *Peacekeeper*, авіаносці *Constellation*, *Enterprise*, літак *Standard*.

Евфемічний ефект може створюватися за допомогою оксюморона – комбінації семантично несумісних слів: *surgical strike* – “точний удар”. Об’єкт, що описується (*strike* – “удар”) набуває протилежних характеристик, меліоративний прагматичний ефект виникає завдяки позитивним асоціаціям, пов’язаним зі словом *surgical* – “хірургічний”. Подібним чином побудовані такі військові терміни, як *precision-guided bombs*, *smart bombs* / *weapon*, *arms with thread-the-needle accuracy*. Ключові лексеми *precision*, *smart*, *accuracy* впливають на сприйняття військових дій як таких, що знаходяться під контролем і не несуть безпосередньої загрози. Метафоричні лексичні та фразеологічні одиниці виникають у військовій підмові на позначення військової стратегії, новітніх видів космічної, авіаційної, ядерної, нетрадиційної зброї і техніки, різновидів війни, таких як війни машин, роботів, інформаційної війни: “*swimming islands*” – “плавучі острови” (транспортні платформи), *Global Hawk* – безпілотний літальний апарат, *air-breathing (sl) – the Tomahawk missile*, *Cadillac (sl) = fast-mover (sl) – the M-1 Abrams tank*. Таким чином, створюється новий міфологічний образ війни, як війни швидкоплинної, ефективної, безкровної, інтелектуальної.

Отже, поняття *війна* має своє вербальне втілення. Метафори є одним із способів розкриття його змісту. Вони передають уявлення про війну за допомогою певних образів. Метафори структурують реальний досвід людини, допомагають краще зрозуміти події, що відбуваються у військовій сфері. Джерелами метафоризації, що створює міфологічний образ війни, стають такі лексичні одиниці, як: 1) “*fight*”, “*suicide*”; 2) “*brevity*”, “*glory*”; 3) “*sport*”; 4) “*adventure*”; 5) “*show*”; 6) “*hunt*”. Дані лексеми мають такі загальні асоціативні семи, як “небезпека, загроза”, “хоробрість”, “слава, велич”, “пригода” та “змагання”.

Метафори виникають у межах загальноприйнятої системи цінностей та спираються на традиційні для певного суспільства поняття. Зокрема, ставлення представників англосовітського соціуму до війни як до спорту, змагання, прагнення будь-що перемогти у цьому змаганні, склалось під впливом історичного досвіду боротьби за домінування у світі.

Сила метафор полягає у їх постійному використанні. Вони надовго залишаються у людській свідомості і виявляють особливості сприйняття світу людиною. Важливу роль у процесі розуміння і вибору тієї чи іншої метафори відіграє культурна модель, що існує у суспільстві і поділяється усіма його членами. Вона визначає особливості та частотність використання метафоричних висловлювань. Високий ступінь конвенціоналіза-

ції окремих метафор полягає у тому, що такі метафори містять адекватні проєкції на вже існуючі культурні моделі: проєкція відбувається при високому ступені подібності між елементами і їх відносинами із сфери мети та елементами і зв'язками у культурній моделі. Метафора сприяє більш повному засвоєнню суті культурної моделі і приводить до появи складних висновків [5, с. 3].

Результати дослідження метафор у сфері англomовної військової лексики свідчать про те, що метафоричний образ війни не є однорідним. У процесі осмислення війни концептуальні структури, необхідні для розуміння її різних аспектів, беруться з цілої низки джерел.

Подальше дослідження має на меті зіставний аналіз метафор війни в англійській і українській мовах.

Література:

1. Большая энциклопедический словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Большая Российская энциклопедия; СПб: Норинт, 1998. – 1456 с.
2. Бучина Г. А. Роль метафоры в структурировании лексики ограниченного употребления (на материале военной лексики в русском и английском языках): Дис ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Саратов. гос. ун-т. – Саратов, 2003. – 280 с.
3. Василенко Д. В. Військова лексика англійської мови ХХ – початку ХХІ століття: Монографія. – Горлівка: Вид-во ГДПШМ, 2009. – 220 с.
4. Клаузевиц К. О войне. – М.; СПб., 2003.
5. Коннова М. Н. Концептуальные метафоры времени в современном английском языке: Дис ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – Москва, 2007. – 25 с.
6. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры. – М.: Наука, 1990. – С. 387-415.
7. Малиновский В. Ф. Рассуждения о войне и мире // Малиновский В. Ф. Избранные общественно-политические сочинения. – М.-Л., 1958. – 111 с.
8. Ревон М. Философия войны. – СПб., 1897. – www.gumer.info/bibliotek_Buks/Histry/Eras/43.php.
9. Усов Д. В. Міфологізація свідомості в сучасному суспільстві: Автореф. дис ... канд. філос. наук: 09. 00. 03 / Інст-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2002. – 20 с.
10. Bowyer R. Dictionary of Military Terms. – Bloomsbury, Macmillan, 2004. – 262 p.
11. Dickson P. War Slang. American Fighting Words and Phrases from the Civil War to the Gulf War. – New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore, Pocket Books, 1994. – 403 p.
12. Goaty A. The Language of Metaphors. – London: Routledge, 1997. – 360 p.
13. Holder R. W. Oxford Dictionary of Euphemisms. – Oxford University Press, 2003. – 501 p.
14. Random House Webster's Unabridged Dictionary. – New York, Random House. – 2001. – 2229 p.